

НЕРІВНІСТЬ ДОСТУПУ ЯК РИЗИК ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

©2018 СОТУЛА О. В., ОПАЛЬКО В. В.

УДК 330.3:338.46

Сотула О. В., Опалько В. В. Нерівність доступу як ризик для економічної безпеки системи вищої освіти України

Мета статті полягає в дослідженні факторів, які спричиняють нерівність доступу до вищої освіти та визначенні їх впливу на економічну безпеку вищої освіти. Аналізуючи концептуальні документи та політичні рекомендації у сфері вищої освіти, узагальнюючи наукові праці інших учених, було розглянуто два підходи до виміру нерівності доступу до вищої освіти: первинний та відкладений. Виділено окремі фактори нерівності первинного та відкладеного доступу до вищої освіти. Визначено вплив факторів нерівності первинного доступу на економічну безпеку вищої освіти в Україні. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є опрацювання окремих компонентів ризику нерівності доступу до вищої освіти, як-то: неоднозначність досягнення поставленої мети різними соціальними групами; ймовірність отримання збитків у зв'язку з прийнятим рішенням; можливість відхилення від обраної мети; ймовірність досягнення бажаного результату; схильність до ризику конкретного індивіда та суспільства в цілому.

Ключові слова: вища освіта, фактори нерівності, економічна безпека вищої освіти.

Табл.: 1. **Бібл.:** 11.

Сотула Оксана Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (бульв. Шевченка, 81, Черкаси, 18031, Україна)

E-mail: ksuna5@ukr.net

Опалько Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (бульв. Шевченка, 81, Черкаси, 18031, Україна)

E-mail: opalko633@gmail.com

УДК 330.3:338.46

Сотула О. В., Опалько В. В. Неравенство в доступе как риск для экономической безопасности системы высшего образования Украины

Целью статьи является исследование факторов, которые вызывают неравенство в доступе к высшему образованию и определение их влияния на экономическую безопасность высшего образования. Анализируя концептуальные документы и политические рекомендации в сфере высшего образования, обобщая научные труды других ученых, были рассмотрены два подхода к измерению неравенства в доступе к высшему образованию: первичный и отложенный. Выделены отдельные факторы неравенства первичного и отложенного доступов к высшему образованию. Определено влияние факторов неравенства первичного доступа на экономическую безопасность высшего образования в Украине. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении являются проработка таких отдельных компонентов риска неравенства доступа к высшему образованию, как неоднозначность достижения поставленной цели различными социальными группами; вероятность получения убытков; возможность отклонения от выбранной цели; вероятность достижения желаемого результата; склонность к риску конкретного индивида и общества в целом.

Ключевые слова: высшее образование, факторы неравенства, экономическая безопасность высшего образования.

Табл.: 1. **Библ.:** 11.

Сотула Оксана Витальевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант, Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого (бульв. Шевченко, 81, Черкасы, 18031, Украина)

E-mail: ksuna5@ukr.net

Опалько Виктория Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, докторант, Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого (бульв. Шевченко, 81, Черкасы, 18031, Украина)

E-mail: opalko633@gmail.com

UDC 330.3:338.46

Sotula O. V., Opalko V. V. The Inequality of Access as a Risk to the Economic Security of Ukraine's Higher Education System

The article is aimed at researching the factors that cause inequality of access to higher education and defining their impact on the economic security of higher education. Analyzing the conceptual documents and policy recommendations in the sphere of higher education, generalizing the scientific work of other scholars, two approaches to measuring inequality of access to higher education are considered: primary and deferred. Separate factors of inequality of primary and deferred access to higher education are allocated. The influence of factors of inequality of primary access on the economic security of higher education in Ukraine is determined. Prospect for further research in this direction is elaboration of such separate components of the risk of inequality of access to higher education as the ambiguity of achieving the goal by different social groups; probability of receiving losses; possibility of deviation from the chosen target; probability of achievement of the desired result; attitude toward risk of a particular individual and of society as a whole.

Keywords: higher education, factors of inequality, economic security of higher education.

Tbl.: 1. **Bibl.:** 11.

Sotula Oksana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Cherkasy National University named after B. Khmelnytsky (81 Shevchenko Blvd., Cherkasy, 18031, Ukraine)

E-mail: ksuna5@ukr.net

Opalko Viktoriia V. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Cherkasy National University named after B. Khmelnytsky (81 Shevchenko Blvd., Cherkasy, 18031, Ukraine)

E-mail: opalko633@gmail.com

У числі проблем, що стоять перед економічною наукою в умовах розвитку економіки знань, значна увага приділяється питанням забезпечення економічної безпеки держави в цілому, а також окремих галузей і сфер зокрема, серед яких вища освіта – одна з пріоритетних, оскільки є осно-

вою соціально-економічного розвитку країни. Очевидно, що високий рівень освіти населення підвищує і потенціал всього суспільства в цілому, а також добробут і соціальний статус окремих людей зокрема, сприяє подоланню соціальної нерівності.

Відповідно до положень статті 26.1 Загальної декларації прав людини вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Тому неприпустима жодна дискримінація щодо доступу до вищої освіти за ознакою раси, статі, мови, релігії, у зв'язку з економічним і соціальним становищем або фізичними вадами.

Концептуальні документи та політичні рекомендації у сфері освіти в цілому та вищої освіти зокрема активно розробляють міжнародні організації, насамперед ООН та ЮНЕСКО. Початковою базою до виявлення та осмислення загальних економічних проблем в освіті послужили роботи американських і європейських економістів, які, зокрема, працювали під егідою ЮНЕСКО. До них зазвичай відносять Дж. Гелбрейта [1], Д. Істона [2], С. Кліса, Р. Акоффа [3] та інших. Вони звернули увагу на різні аспекти взаємодії економічних і соціальних факторів, що впливають на освіту.

З-поміж наукових праць, присвячених дослідженню тенденцій формування національного освітнього ресурсу, диверсифікації джерел фінансування вітчизняної освіти, її модернізації на європейських засадах, слід назвати роботи таких вітчизняних вчених-економістів, як: Л. Антонюк, О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Геєця, Б. Данилишина, О. Грішної, М. Згуровського, І. Каленюк, А. Колота, Т. Оболенської, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Чухна та ін.

Завдання забезпечення доступності освіти, що стоїть перед сучасним суспільством, є таким, що гарантує захист національних інтересів у сфері вищої освіти та розвиток цієї сфери відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Усе це спонукає нас звернутися до більш докладного розгляду проявів соціальної нерівності в освітній сфері.

Метою статті є вивчення факторів, що впливають на рівність доступу вищої освіти з точки зору її економічної безпеки.

Національна система вищої освіти є фундаментом розвитку вітчизняної виробничої бази. Крім того, в умовах глобалізації інтелектуального простору вища освіта є фактором, який дозволяє вирішувати не лише поточні проблеми, а й забезпечувати перспективні напрями соціально-економічного розвитку країни.

У відповідності до програмного документа ЮНЕСКО «Вища освіта в XXI столітті: підходи і практичні заходи» [4] (стаття 1) державі необхідно забезпечувати можливості для здобуття вищої освіти і навчання протягом усього життя, надаючи учням оптимальний діапазон вибору і гнучкий характер початку та припинення здобуття вищої освіти в рамках цієї системи, поряд з можливістю індивідуального розвитку та соціальної мобільності.

Фундаментальні основи трактування освіти як механізму соціокультурного та соціально-економіч-

ного відтворення формувалися в рамках марксистської традиції соціальних досліджень і розвивалися П. Бурдье [5]. У його концепції освіта розглядається як сукупність інституційних механізмів, які транслюють соціокультурні цінності на міжпоколінному рівні. П. Бурдье звертається до виявлення ролі освіти не тільки в культурному, а й у соціальному відтворенні. Аналізуючи специфіку організації соціального простору він, виділяє три форми капіталу – економічний, культурний і соціальний, при цьому два останніх виступають як похідні від капіталу економічного.

Розглядаючи освіту як один із ресурсів зростання доходів та соціальної мобільності населення, необхідно зрозуміти, які перепони існують на шляху отримання вищої освіти, від яких факторів залежить ймовірність її отримання.

Освітня рівність описується поняттям доступності, а також диверсифікації, введенням в обіг, поряд з традиційною, формальною освітою, нових форматів навчання: неформального та інформального. Тепер в освіті (в широкому розумінні) може брати участь кожна людина. Тому нерівність у доступі до освіти може вимірюватися по-різному.

Перший, «інерційний», первинний доступ полягає в імовірності отримати вищу освіту різної якості залежно від певних соціально-демографічних факторів.

На цьому рівні найбільш значущими факторами нерівності виступають ті, що пов'язані з різними обсягами сімейного капіталу (економічного, культурного і соціального):

- ✦ доходи сім'ї;
- ✦ склад сім'ї;
- ✦ освітній капітал батьків;
- ✦ особистісні характеристики (стать, здоров'я, національність, релігія, цінності, норми);
- ✦ належність до міграційних верств населення;
- ✦ стартові позиції – рівень знань, отриманих на попередньому рівні, так звана «освітня кар'єра»;
- ✦ здібності та старанність учня;
- ✦ місце проживання.

Нерівність на первинному рівні має накопичувальний характер. Диференціація в освіті починається на рівні дошкільного закладу та продовжує формуватися в школі, коли зі збільшенням обсягу платних послуг, зростанням кількості ліцеїв і коледжів, які надають освітні послуги на комерційній основі, зі змагання вибувають представники малозабезпечених і соціально незахищених сімей.

Зростання доходів батьків позитивно впливає на інвестиції в освіту дітей, на відміну від зростання кількості самих дітей у сім'ї. Однак збільшення інвестицій у сферу освіти з боку самого населення, а не держави, тобто зростання платності освіти, підвищує її доступність для представників забезпечених сімей і різко знижує її для бідних, представників

багатодітних і неповних сімей, дітей менш освічених батьків, які не є носіями високих соціальних статусів. Очевидно, що в умовах хронічного браку ресурсів вищі змушені віддавати перевагу студенту, що не наділений здібностями, але готовий оплачувати своє навчання. Це, своєю чергою, посилює соціальну поляризацію сучасного суспільства та формує яскраво виражену нерівність реальних можливостей у сфері отримання освіти, яка, на наш погляд, загрожує економічній безпеці системи вищої освіти.

Другий вимір – відкладений доступ до вищої освіти. Мова йде про можливість використання тих переваг, які з'являються чи мають з'являтися в людини на певному етапі розвитку її людського потенціалу, при досягненні того чи іншого освітнього рівня. В освіті для дорослих можна виділити два основні елементи:

- ✦ *наздоганяючу освіту*, яка дає можливість почати кваліфіковану трудову діяльність;
- ✦ *додаткову освіту*, яка підвищує кваліфікацію працівника – розширює знання у сфері раніше обраної трудової діяльності або забезпечує знаннями в новій для нього сфері [6, с. 58].

У дорослого учня існують принципи відмінності від дітей (школярів) і молоді (студентів):

- ✦ наявність мотивації та самостійності;
- ✦ присутність значного життєвого досвіду, який обов'язково, явно чи неявно, включається в навчальний процес;
- ✦ метою навчання в зрілому віці, як правило, стає підвищення своєї статусності;
- ✦ отримані знання та навички належить використовувати негайно в повсякденному і трудовому житті;
- ✦ змістом навчання дорослої людини стає не абстрактна навчальна дисципліна, а конкретна проблема, яка чекає свого рішення [6, с. 217].

Можливості та переваги у відкладеному доступі до вищої освіти сильно диференційовані у представників різних соціальних груп і прошарків. На цьому рівні значущими факторами нерівності залишаються ті, що пов'язані з різними обсягами сімейного капіталу:

- ✦ доходи сім'ї;
- ✦ склад сім'ї;
- ✦ особистісні характеристики (стать, здоров'я, національність, релігія, цінності, норми);
- ✦ належність до міграційних верств населення;
- ✦ стартові позиції – «освітня кар'єра»;
- ✦ місце проживання;

а також додаються фактори, які пов'язані із трудовою діяльністю дорослого учня [6, с. 249]:

- ✦ особливості виробничої культури в конкретному трудовому колективі;
- ✦ місце працівника-студента в структурі даної організації;

- ✦ сфера діяльності організації, де працює дорослий учень.

Поряд із соціальною функцією освіта дорослих має виражений економічний потенціал. Суть його полягає в тому, що доступність освіти забезпечує підготовку та перепідготовку працездатного населення в певний момент часу та в необхідному обсязі.

Увітчизняній вищій освіті, в радянський період її історії, рівність можливостей під час вступу до вищих навчальних закладів розглядалася як обов'язкова умова ефективного функціонування системи освіти. Однак соціально-економічні зміни останніх десятиліть послалили соціальну диференціацію та поляризацію українського суспільства. Для України серйозною перешкодою в отриманні якісної освіти стала низка факторів нерівності, що пов'язані з різними обсягами сімейного капіталу.

Різні ресурси сімей призводять дітей до різних результатів в отриманні освіти. Це обумовлює не тільки те, в який виш зрештою вступить дитина, але і те, на яку роботу вона зможе претендувати після здобуття вищої освіти.

Згідно з результатами опитування «Соціально-економічний портрет студентів», яке проводилося компанією GfK Ukraine у період з 15 лютого по 6 березня 2016 р. на замовлення Аналітичного центру CEDOS, чим краще респонденти вчилися у школі, тим більша вірогідність того, що вони навчаються за кошт держави та отримують стипендію. Серед відмінників (тих, хто мають в атестаті оцінки 10–12 балів) бюджетниками виявилось майже 70% опитаних, а серед тих, хто мав у атестаті 7–9 балів, на бюджеті навчається 44%. Але частка відмінників тим більша, чим вищі доходи родини. Серед студентів з незаможних родин відмінників 43%, серед дітей із родин середнього достатку їх вже 50%, а серед забезпечених – 59%. Натомість серед «хорошистів» до незаможних віднесли свою родину 56%, тоді як до забезпечених – тільки 37% [7].

Аналізуючи фактори нерівності при первинному доступі до вищої освіти, потрібно зазначити, що в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [8] серед основних проблем, викликів та ризиків названо обмеженість доступу до якісної освіти таких категорій населення, як діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь, діти мігрантів.

Це підтверджується і результатами опитування «Соціально-економічний портрет студентів»: більше половини студентів вітчизняних вишів (55%) походять з великих міст (із населенням 100 тисяч і більше). Студенти із сільської місцевості (разом із вихідцями із селищ міського типу (9%) складають чверть опитаних. Решта ж приїхали навчатися з невеликих міст (із населенням до 100 тисяч) [7].

Платність окремих напрямків діяльності освітніх установ усуває від отримання додаткових освітніх послуг представників малозабезпечених і подеколи середньо забезпечених верств населення. Серед студентів, які користувалися послугами репетиторів, за кошти держбюджету навчаються 61%, а ті, хто не займалися додатково, майже порівну вступили як на контрактну форму навчання, так і на бюджетну (49,5% і 50,5% відповідно). Ці дані означають, що не лише додаткові заняття є причиною збільшення шансів отримати вищий результат ЗНО та вступити на бюджет, а й успішність навчання у школі, а за нею, своєю чергою, стоять статки й освіта батьків, матеріально-технічна база школи, кваліфікація вчителів, доступ до позашкільних занять тощо [7].

Зв'язок між навчальними результатами у школі та освітнім капіталом батьків (особливо матерів) має пряму залежність: серед матерів відмінників вищу освіту мають 72%, тоді як серед матерів студентів із оцінками 7–9 у атестаті таких 49% [7].

Таким чином, можна констатувати, що в сучасній Україні фактично сформувалася подвійна система освіти – одна підсистема обслуговує забезпечені верстви населення з високим соціальним і культурним капіталом, переважно зосереджені у великих містах, а інша підсистема – численні небагаті

верстви населення з менш високим освітнім рівнем, зосереджені в сільській місцевості.

А от показники охоплення чоловіків і жінок практично всіма освітніми рівнями не виявляють статистично значимої гендерної нерівності. Валовий показник охоплення вищою освітою збільшився протягом 2000–2013 рр. як для дівчат, так і для хлопців. Зокрема, у 2013 р. валовий показник охоплення жінок з вищою освітою сягнув 86%, у той час як відповідний валовий показник охоплення чоловіків становив 72%. У результаті гендерний розрив у показниках охоплення вищою освітою збільшився з 6 до 14 відсотків на користь жінок [9].

Жінки переважають на більш високих рівнях освіти, зокрема серед студентів першого та другого рівнів вищої освіти вони складають 52% та 53% відповідно [10]. Інша позитивна тенденція спостерігається у зростанні жіночого інтересу до другого рівня вищої освіти та продовження післядипломної освіти з метою отримання кандидатських і докторських ступенів [9]. Відсоток жінок-дослідників в Україні складає 45%, що трохи більше, ніж у цілому по регіону Центральної та Східної Європи (40%). Однак жінки стикаються зі значними перешкодами у просуванні в науковій кар'єрі, і така ситуація характерна для більшості країн регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл жінок-дослідників за секторами в регіоні Центральної та Східної Європи (%)

№ з/п	Країна	Усього жінок-дослідників	Суспільний сектор		Академічний сектор		Приватний сектор	
			Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
1	Латвія	51	42	58	48	52	59	41
2	Литва	51	49	51	45	55	71	29
3	Македонія	51	48	52	49	51	39	61
4	Хорватія	49	48	52	51	49	58	42
5	Молдова	49	48	52	51	49	85	15
6	Сербія	48	43	57	49	51	69	31
7	Чорногорія	48	45	55	55	45	64	36
8	Болгарія	48	44	56	48	52	62	38
9	Боснія та Герцеговина	47	55	45	53	47	51	49
10	Румунія	46	51	49	51	49	65	35
11	Україна	45	51	49	55	45	63	37
12	Албанія	44	59	41	55	45	н/в	н/в
13	Естонія	44	39	61	53	47	72	28
14	Словаччина	42	51	49	54	46	82	18
15	Білорусь	40	52	48	60	40	65	35
16	Росія	40	57	43	53	47	64	36
17	Туреччина	37	70	30	57	43	76	24
18	Словенія	37	50	50	57	43	74	26
19	Польща	37	58	42	56	44	80	20
20	Угорщина	31	57	43	61	39	82	18
21	Чехія	27	61	39	65	35	87	13

Джерело: складено за [10].

Лише в Македонії жінки-дослідники переважають у всіх секторах, у решті країн вони більшістю працюють в академічному і державному секторах, у той час як чоловіки домінують в приватному дослідницькому секторі, який пропонує кращі зарплати та можливості для кар'єрного зростання.

Вагомий виклик для функціонування системи загальної освіти в Україні пов'язаний з масштабними внутрішніми переміщеннями населення, зумовленими політичною дестабілізацією. Ці переміщення населення вплинули як на дітей дошкільного та шкільного віку, так і на студентів, і на працівників сфери освіти. У результаті, для значної кількості школярів та студентів з числа переселенців була порушена безперервність процесу навчання, оскільки вони були змушені звикати до нового соціального оточення, адаптуватися до нової місцевості та школи. За інформацією МОН України, станом на квітень 2015 р. більш ніж 60% колишніх студентів з Донбасу (тобто приблизно 90 тисяч осіб) були переведені до закладів вищої освіти по всій території України. Разом з тим, майже 8 тисяч студентів були переведені з Криму до інших регіонів України [9].

Таким чином, освітні кар'єри стають все більш складними, передбачають постійний вибір. Відповідно, проблема доступності вищої освіти вбудовується в новий соціальний і економічний контексти.

Варто не просто шукати інструменти підвищення доступності вищої освіти як такої, а оцінювати окремі аспекти. Наприклад, якими мотивами керуються випускники при прийнятті рішення про вступ до вишу (нерівність намірів), скільки випускників хоча і вступили до вишів, але мети своєї не досягли (нерівність сподівань). Іншими словами, мова починає йти не стільки про обсяг вищої освіти, як про її структуру та про відповідність запитам і очікуванням населення, а також потребам ринку праці.

За словами директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Елли Лібанової, «84% учнівської молоді в школах орієнтовані на здобуття вищої освіти. І тільки 17% – на отримання професійної освіти. Але з цих 84% – 73% говорять про те, що вони не погодяться обмежитися професійною освітою, навіть якщо зарплата буде вищою, ніж зарплата фахівця з вищою освітою. Тобто в нашій країні сьогодні питання придбання освіти обумовлене не стільки економічними факторами, скільки статусними» [11].

Згідно з тим самим опитуванням «Соціально-економічний портрет студентів» більшість з них здобуває вищу освіту саме для кращого працевлаштування. Знання та навички, які стануть в нагоді під час роботи, а також можливість отримати хорошу роботу в майбутньому набрали 50% та 51% відповідей респондентів. Особистий та інтелектуальний розвиток

цікавить 38% респондентів. Водночас третина студентів відповіли, що хочуть просто отримати диплом про вищу освіту. Найменше людей йдуть здобувати вищу освіту, бо на цьому наполягали батьки (8%) та щоб переїхати в інше місто (6%).

Більшість опитаних студентів (60%) не бажає змінювати свою спеціальність. Решта або хоче змінити (21%), або ж вагається і обрала варіант «важко відповісти» (20%). Імовірно, частка тих, хто хоче змінити свою спеціальність, може бути більшою, проте студенти побоюються втратити час і не наважуються спробувати вступити до вишу ще раз чи перевестись [7].

ВИСНОВКИ

Масовий характер і уявлення про вищу освіту як соціальну норму, а також сприйняття деяких вишів, факультетів і спеціальностей як елітних, виводять проблему доступності освіти на новий рівень. Мова вже йде не просто про доступність вищої освіти, а про відмінності в доступності елітної та масової освіти для представників різних соціальних груп.

Ефект добре освіченого суспільства величезний як в економічному, так і в соціальному, медичному та інших сенсах. Говорячи про забезпечення рівності доступу до вищої освіти як усунення ризику економічної безпеки системи вищої освіти, потрібно мати на увазі, що освіта сама є основним інструментом забезпечення економічної безпеки кожного з нас – спочатку на індивідуальному рівні, і як інструмент підготовки конкурентоспроможної висококваліфікованої робочої сили – на національному рівні.

Фактори, які служать показниками існування нерівності в системі освіти, водночас можуть бути індикаторами для оцінки економічної безпеки системи вищої освіти.

Існуюча нерівність у доступі до первинної вищої освіти призвела до появи певних дисбалансів у системі. Дисбаланс між професійним вибором і можливостями його реалізації зумовлений зростанням платності вищої освіти, що зорієнтувало її попит не на ринок праці, а на вдоволення замовників послуг (як правило, батьків абітурієнтів). Випускники обирають професії інтуїтивно, виходячи з міркувань популярності. Прагнучи вступити до престижних вузів, або просто отримати жаданий диплом про вищу освіту, молоді люди не замислюються, чи потрібно буде в їх роботі мати освіту цього рівня як таку. Певну відповідальність тут несуть і вітчизняні роботодавці, які вважають, що диплом є показником загальної культури найманого робітника.

Диспропорції спостерігаються і всередині національної системи вищої освіти. Поряд з престижними та затребуваними, які готують в надмірній кількості юристів, економістів, менеджерів, існують і так звані «непрестижні» виші.

Актуальним для забезпечення економічної безпеки системи вищої освіти в Україні є подальше опра-

цювання окремих компонентів ризику нерівності доступу до вищої освіти, як-то: неоднозначність досягнення поставленої мети (вищої освіти) різними соціальними групами; ймовірність отримання збитків у зв'язку прийнятим рішенням; можливість відхилення від обраної мети; ймовірність досягнення бажаного результату; схильність до ризику конкретного індивіда та суспільства в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гэлбрейт Дж.** Экономические теории и цели общества / пер. с англ. М. : Прогресс, 1979. 406 с.
2. **Истон Д.** Категории системного анализа политики // Антология мировой политической мысли : в 5 т. М. : Мысль, 1997. Т. 2 : Зарубежная политическая мысль. С. 630–642.
3. **Акофф Р. Л.** Системы, организации и междисциплинарные исследования // Исследования по общей теории систем : сборник переводов / под ред. В. Н. Садовского, Ю. Г. Юдина. М. : Прогресс, 1969. С. 143–164.
4. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры. URL: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1496
5. **Бурдые П.** Социология социального пространства / пер. с фр. М. : Ин-т экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 2007. 288 с.
6. Непрерывное образование – стимул человеческого развития и фактор социально-экономических неравенств / под общ. ред. Ю. В. Латова. М. : ЦСПИМ, 2014. 433 с.
7. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
8. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» № 344/2013 від 25.06.2013 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
9. Оцінка гендерних питань в Україні – 2016 : документ Світового банку. URL: <http://www.idss.org.ua/public.html>
10. Women in science. URL: <http://uis.unesco.org/apps/visualisations/women-in-science/#overview!region=40530>
11. Эксперты выяснили, чем привлекает украинцев высшее образование. URL: [https://www.ukrinform.ru/rubric-](https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2436342-eksperty-vyasnili-chem-privlekaet-ukraincev-vyssee-obrazovanie.html)

[society/2436342-eksperty-vyasnili-chem-privlekaet-ukraincev-vyssee-obrazovanie.html](https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2436342-eksperty-vyasnili-chem-privlekaet-ukraincev-vyssee-obrazovanie.html)

REFERENCES

- Akoff, R. L. "Sistemy, organizatsii i mezhdistsiplinarnyye issledovaniya" [Systems, organizations and interdisciplinary research]. In *Issledovaniya po obshchey teorii sistem* : sbornik perevodov: 143-164. Moscow: Progress, 1969.
- Burde, P. *Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva* [Sociology of social space]. Moscow : In-t eksperimentalnoy sotsiologii; St. Petersburg : Aleteyya, 2007.
- "Eksperty vyyasnili, chem privlekaet ukraintsev vyssheye obrazovaniye" [Experts have found out what attracts higher education to Ukrainians]. <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2436342-eksperty-vyasnili-chem-privlekaet-ukraincev-vyssee-obrazovanie.html>
- Gelbreyt, Dzh. *Ekonomicheskiye teorii i tseli obshchestva* [Economic theories and the goals of society]. Moscow: Progress, 1979.
- Iston, D. "Kategorii sistemnogo analiza politiki" [Categories of system analysis of policy]. In *Antologiya mirovoy politicheskoy mysli*, vol. Zarubezhnaya politicheskaya mysl : 630-642. Moscow: Mysl, 1997.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
- Nepreryvnoye obrazovaniye – stimul chelovecheskogo razvitiya i faktor sotsialno-ekonomicheskikh neravenstv* [Continuous education is a stimulus of human development and a factor of socio-economic inequalities]. Moscow: TsSPiM, 2014.
- "Otsinka hendernykh pytan v Ukraini – 2016 : dokument Svitovoho banku" [Evaluation of gender issues in Ukraine - 2016: World Bank document]. <http://www.idss.org.ua/public.html>
- "Sotsialno-ekonomichnyi portret studentiv: rezultaty opytuvannia" [Socio-economic portrait of students: survey results]. <https://cedos.org.ua/uk/articles/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
- "Vsemirnaya deklaratsiya o vysshem obrazovanii dlya XXI veka: podkhody i prakticheskiye mery" [The World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Approaches and Practical Measures]. http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1496
- "Women in science". <http://uis.unesco.org/apps/visualisations/women-in-science/#overview!region=40530>